

Luboš Bělka, Buddhistická eschatologie: Šambhalský mýtus,

Brno: Masarykova univerzita

2004, 171 s.

ISBN 80-210-3491-2.

Publikace Luboše Bělky věnovaná buddhistické eschatologii je čerstvým příspěvkem k pomalu se rozrůstající řádce původních českých odborných prací věnovaných různým aspektům buddhismu. Poté, co jsou českým čtenářům dostupné alespoň v hrubých rysech základy buddhistické nauky i jeho dějinný vývoj, přicházejí na řadu speciální témata, kterým dosud v českých, ale částečně i zahraničních odborných kruzích byla věnována jen omezená pozornost.

Případ Šambhaly je jedinečný i tím, že jde o mýtus často zpracovávaný v literatuře „záhadologické“ (např. James Redfield, *Tajemství Šambhaly: Hledání jedenáctého prorocství*, Praha: Pragma 2000; Victoria LePage, *Šambhala: Tajemství duchovní říše*, Bratislava: Alexander Giertli – Eugenika 2003), lze tedy předpokládat, že vzbudí zájem nejen odborníků, ale také laických čtenářů. Tuto otevřenost k laickému publiku doprovází i autorova snaha o aktualizaci doprovázet, zejména v případě adaptace a interpretace šambhalského mýtu na Západě, kde se stal příčinou kritiky tibetského buddhismu jako celku. Otázka položená v úvodu, zda může šambhalský mýtus potencionálně vyústit v podobné činy, jako byly teroristické útoky 11. září 2001 (s. 17), je však poněkud přepjatým projevem snahy „nalákat“ čtenáře. Ten, kdo by se do této „léčky“ lapil, však bude zřejmě zklamán, neboť jej nečeká četba „prorocství“ ani jasných závěrů, ale zejména zpočátku příliv informací z různých perspektiv, které dohromady vytvářejí, jak jinak, velmi pestrý a rozporuplný obraz toho, co Šambhala představuje a jaký účinek má tento mýtus na věřící.

Název knihy napovídá, že půjde o buddhistické (či lépe buddhistická) pojetí „konce světa“ a očekávání s ním spojená, přede-

vším pak o podoby a role mýtu o skryté zemi Šambhale. Podle tradičního buddhistického pojetí ze Šambhaly v době úpadku dharmy má vyjet vojsko v čele s Rudrou Čakrinem, které v krvavé bitvě opět nastolí buddhismus na zemi. Autor otevřením tohoto tématu vědomě narušuje (dnes snad již nikoli tak silně) stereotypní obrazy buddhismu jako čistě mírumilovného náboženství. Navazuje tak vlastně na trend v současné buddhologii odkrývat různé, a často rozporuplné tváře buddhismu, jehož posledním projevem je v českém prostředí kniha Donalda Lopez *Příběh buddhismu* (Brno: Barrister & Principal 2003), k níž ostatně Luboš Bělka společně s Dušanem Lužným napsali doslov.

V *Buddhistické eschatologii* se zřetelně a zdařile propojují dvě oblasti autorových zájmů – vedle zmíněné záliby v odkrývání klíše o buddhismu je to téma novodobých dějin buddhismu v Rusku, Burjatsku a Mongolsku (srov. Luboš Bělka, *Tibetský buddhismus v Burjatsku*, Brno: Masarykova Univerzita 2001). Na konkrétním historickém příkladě situace v Burjatsku dvacátých a třicátých let minulého století odkrývá totiž autor potenciální moc a sílu šambhalského mýtu.

Z religionistického hlediska je novum použití termínu „eschatologie“, dosud výlučně spjatého s židovsko-křesťanským prostředím, v buddhistickém kontextu. Ačkoliv sám autor přiznává, že po metodologické stránce studia „konce světa“ nepřinášá jeho práce nové závěry, jako detailní analýza konkrétních příkladů, jak eschatologické představy fungovaly v neevropském prostředí, může rozhodně k této problematice přispět.

Knih *Buddhistická eschatologie* je pozoruhodná z několika důvodů. Jednak z hlediska svého tématu, jednak jeho neobvyklým zpracováním, které však nezůstává nic dlužno vědeckosti a důkladné práci s literaturou i prameny. Ačkoliv se na první pohled zdá, že jde o téma blízké pouze úzkému okruhu odborníků, svým uvolněným jazykovým stylem je tato práce otevřená i laickému čtenáři, čímž se liší od leckdy poněkud neosobních vědeckých textů. Takový přístup, který může na první pohled budít ji-

sté překvapení, není ovšem samoučelný. Lze v něm spatřovat snahu přiblížit toto téma nezaujatě a vědeckým způsobem také čtenářům dosud odkázaným na „záhadologickou“ či okultistickou literaturu, která se šambhalského mýtu ráda zmocňuje a různým způsobem jej přetváří k obrazu svému (autorem citovaní James Redfield, Victoria Le Page a další).

Knihu tvoří dva nestejně dlouhé celky. První, delší oddíl se zabývá textovými podobami mýtu o Šambhale. Druhá část, bohatě doprovázená ilustracemi a fotografiemi převážně z archivu autora, je věnována ikonografii postav spojených se Šambhalou a podobě této země samotné.

První oddíl knihy je tematicky rozdělen do tří kapitol, částečně podle kulturně geografického původu pramenů: od tibetské verze mýtu, přes jeho burjatské a mongolské podoby až po moderní západní interpretace. Trojčlenné je i dělení typů literatury a pramenů: původní tibetské, mongolské, sanskrtské a další asijské zdroje, vědecká literatura, a nakonec autor neopomíná ani traktáty teozofické, okultistické a vůbec „záhadologické“.

První kapitola je poznamenána zjevně nejobtížnějším úkolem – uvést čtenáře do problematiky tak, aby pochopil a přijal proměnlivost šambhalského mýtu a jeho různé výklady jako rovnocenné předměty studia, bez nároku na hledání „toho pravého“ mýtu či dokonce snad bájně země samotné. Proto zřejmě také autor nechává v první kapitole zaznít prostřednictvím řady citací nejrůznější, i protichůdné názory na podstatu Šambhaly, její lokalizaci, postavu jejího vládce a také očekávaný příchod šambhalských vojsk. Tento postup může zpočátku leckterého čtenáře poněkud mást, na druhou stranu tím získává nejen představu o celé problematice v různých kontextech, ale také je tímto způsobem seznamován se širokým okruhem literatury a pramenů. Nedožívá se tedy, „co“ přesně ve skutečnosti Šambhala je, ani kde leží, nýbrž za co všechno může být pokládána a jak se o ní vyjadřují jednotliví autoři.

Poté, co čtenář překoná tento „názorový příboj“, obrací se autor nejprve k vybraným typům tibetských a mongolských pramenů

věnovaných Šambhale, kterými jsou kanonická tibetská literatura, především *Kālačakrantra*, dále seznamy šambhalských vládců, průvodci do Šambhaly a modlitby za zrození v Šambhale. Zatímco v případě prvních tří typů autor vychází z literatury a překladových prací (problémem je zde *Kālačakrantra*, která doposud nebyla v úplnosti systematicky zpracována), ve čtvrté kategorii je zařazena modlitba za znovuzrození v Šambhale v původním komentovaném českém překladu Daniela Berounského z tibetštiny. Překlad doprovází také faksimile originálního znění v tibetštině, text je tak cenným kritickým zdrojem pro případné zájemce o další studium.

V následující krátké kapitole věnuje autor pozornost vývoji mýtu o Šambhale v tibetském prostředí, zejména jeho spojitosti s eposem o vládci Gesarovi, ale také upozorňuje na souvislost s postavou hinduistické mytologie Kalkinem. Objevují-li se již v předchozí kapitole zmínky o možném vlivu hinduistických představ na mýtus o Šambhale (s. 32-33), pak by jistě bylo vhodné připomenout v kapitole zaměřené na tibetské prostředí také bönistickou paralelu, která se týká země Žangčung a města Olmo lungring, míst lokalizovaných do západního Tibetu. V případě Olmo lungring jde spíše o podobnost s „pokojnou“ podobou šambhalského mýtu, proto snad byla autorem úplně vynechána.

O to zajímavější a jistě stojící za zmínku je paralela pocházející z evropského středověku, k níž navíc nepřímo v knize odkazuje jedna poznámka (s. 62, pozn. 139). Jde o legendu o bájně říši kněze Jana, kterou sice nelze označit za „eschatologii“, ale vykazuje také rysy „skryté“ či obtížně dostupné země, odkud je stejně jako v případě Šambhaly očekávána vojenská pomoc (vedle klasické práce Friedrich Zarncke, *Der Priester Johannes I-II*, Leipzig: S. Hirzel 1879, srov. např. Ulrich Knefelkamp, *Die Suche nach dem Reich des Priesterkönigs Johannes*, Gelsenkirchen: Müller 1986).

Šambhalský mýtus zkrátka vzbuzuje mnoho otázek, na něž ovšem jedna kniha nemůže poskytnout vyčerpávající odpověď. Sám autor další pole otvírá například odkazy k tibetským lidovým vyprávěním, kte-

rých „vzhledem k mimořádné atraktivitě eschatologického mýtu mezi běžnými věřícími kolovalo vícero různých textů, vyprávění atp.“ (s. 57).

Aby ilustroval, jak se mýtus proměňuje v závislosti na konkrétní kulturně-historické situaci, věnoval autor následující kapitole burjatským a mongolským verzím Šambhalského mýtu, což je prostředí, které je mu blízké a velmi dobře známé (Luboš Bělka, „Mýtus o Šambhale a jeho burjatská aktualizace ve 20. století“, *Religio* 10/1, 2002, 113-122; id., „The Myth of Shambhala: Visions, Visualisation, and the Myth's Resurrection in the Twentieth Century in Buryatia“, *Archiv orientální* 71, 2003, 247-262). Poutavé a detailní líčení situace v těchto zemích ve dvacátých a třicátých letech 20. století by bylo vhodné místy učinit poněkud srozumitelnějším pro čtenáře – zejména tituly, jako jsou „bogdgegén/džebdzundamba chutagt“, „bandido chambolama“ a „kandžurva gegén“, by si zasloužily vysvětlivku. Podobně také nemusí být čtenáři zcela jasné pojetí buddhismu z hlediska „normativního a žitého“ jako „nirvánického a karmického“ (s. 87).

Poslední kapitola první části knihy pojednává o západních podobách mýtu o Šambhale v souvislosti s tzv. „virtuálním Tibetem“ – tedy souborem představ spojených s Tibetem na Západě od dob romantismu až po současnost. Jedním z těchto obrazů je i skrytá země Šangri-la z románu *Ziracený obzor* britského spisovatele Jamese Hiltona. Kuriozitou je odraz těchto představ v tramském hnutí, kde se Šangri-la promítla do názvu jedné z chat na Valašsku (s. 92). Autorů, kteří nějakým způsobem pracují s konceptem Šambhaly, je však celá řada, od cestovatelů typu Nikolaje Roericha až po autory, jako je James Redfield, pro něž je Šambhala pouze jedním z „klíčových slov“ v jejich divokých teoriích o „tajemství“ světa.

S Tibetem a Šambhalou však nejsou spojovány pouze pozitivní představy o „pозemském ráji“, ale také, jak se toho dotkl autor v první kapitole, obrazy značně hroživé. Do tohoto souboru patří – vedle autorem zmíněných Marqués-Rivièra, Ossendowského a nejnověji manželů Trimondiových

– také texty, jež mluví o tzv. podzemní říši jménem Agarta (Agartha/Agarata apod.), která bývá charakterizována jako sídlo děsivé vlády lamů. Okruh literatury „okultního“ typu věnované Agartě by jistě též stál za pozornost. Za její zástupce lze jmenovat například práce Aleca Maclellana (*Agartha, ztracená podzemní říše*, Praha: Ivo Železný 1999), Hartwiga Hausdorfa (*Bílá pyramida: Tajemné stopy v podzemí tibetských klášterů*, Praha: Brána 1996), Trevora Ravenscrofta (*Kopí osudu*, Brno: Books 1998) nebo Theodora Illiona (*Temný Tibet*, Bratislava: Alexander Giertli – Eugenika 2003).

Naopak idealizovaná Šangri-la je častou rekvizitou západních příruček typu „pět Tibeťanů“ apod., což je ovšem druh pramenů, které již mají více společného spíše se starostmi o bolavá záda než o „poslední bitvu“ a osud člověka, proto jim vcelku pochopitelně s ohledem na sledovaný eschatologický aspekt Šambhaly autor nevěnuje pozornost.

Druhá část knihy představuje obrazový doprovod především ke dvěma prvními kapitolám knihy a obsahuje více než dvacet ilustrací, kreseb, fotografií a xylografů z tibetského, burjatského a mongolského prostředí spojených se Šambhalou a jejími vládci, které zčásti pocházejí z autorova vlastního archivu. Všechny doprovází detailní, fundovaný výklad; celá část tak doplňuje a osvěžuje předchozí kapitoly.

Knihy Luboše Bělky je příjemným a čtivým „úvodem do studia Šambhaly“, především pak část věnovaná konkrétní aktualizaci tohoto mýtu v poměrně nedávné minulosti v Burjatsku a Mongolsku je podnětem pro další zamyšlení o úlohách a vlivu eschatologie v dějinách a současnosti.

JANA ROZEHNALOVÁ